

Må vi ha høy arbeidsløshet?

Kommentarer til debatten om
Statsbudsjettet for 2004

av

Fritz C. Holte

Fritz C. Holte:

Må vi ha høy arbeidsledighet?

Kommentarer til debatten om Statsbudsjettet for 2004

Utgitt på forlaget Roskva, 2003

ISBN 82-996486-3-7

Trykk: NFK Digital, Oslo, 2003

Hftet kan kjøpes i alle bokhandlere.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	3
Kapittel 1 Innledning	4
Kapittel 2 Kappløpet mot bunnen	6
Kapittel 3 Litt om forholdene i Norge	12
Kapittel 4 Svake bremsere eller endringer å få mindre arbeidsløshet	15
Kapittel 5 Budsjettendringer som antakelig kommer til å bli foreslått	19
Kapittel 6 Et mer ekspansivt statsbudsjett er ikke det samme som et mindre stramt statsbudsjett	20
Kapittel 7 Framtredende politikere desinformerer om mulighetene for å bli kvitt massearbeidsløsheten	25
Vedlegg 1 Likevektsledigheten	31
Vedlegg 2 Bakgrunnen for mine drøftinger av partienes reaksjoner på forslaget til statsbudsjett	39
Om forfatteren	46

Takk

Jeg vil takke Ådne Cappelen, Grethe Haldorsen, Hans Holte, Tone Holte, Unni Holte, Per Richard Johansen, Asmund Rygh, Tore Thonstad og John Vedde for nyttige kommentarer. Noen av disse har også yttet praktisk hjelp som har gjort det mulig å få heftet ferdig til årets globaliseringskonferanse.

Eventuelle feil og andre svakheter som fins i heftet, er jeg selvsagt ansvarlig for.

Fritz C, Holte

Kapittel 1 Innledning

Det er i dag ca. 100 000 registrerte arbeidsløse i Norge. Vil det være mulig å sørge for at det blir betydelig færre i overskuelig framtid?

I kapitlene 2 og 3 argumenterer jeg for følgende påstand:

Sett at bremsene på handel og kapitaloverføringer mellom landene skal være minst like svake som nå. I så fall er det usannsynlig at arbeidsløsheten kan bli betydelig lavere.

Hvis denne påstanden er riktig, står vi overfor følgende valg:

Skal la bremsene på handel og flyt av kapital fortsatt være svake, eller skal vi innrette oss slik at vi kan få mye lavere arbeidsløshet?

Dette er temaet i kapittel i kapittel 4.

Drøftingene av statsbudsjettet for 2004 har ført til sterk interesse for hva som bør gjøres for å flere i arbeid. Det forslaget til budsjett Regjeringen har lagt fram, blir kritisert av mange, blant dem LO og de partiene som ikke er med i Regjeringen. Regjeringen beskyldes for å være tafatt i kampen mot arbeidsløsheten, og for å ha kommet med et budsjettforslag som i hvert fall ikke vil føre til lavere arbeidsløshet.

I Kapittel 5 sier jeg litt om hva slags endringer opposisjonen på Stortinget antakelig vil foreslå, og om hva slags endringer Regjeringen sier at den er åpen for å drøfte.

I Kapittel 6 argumenterer jeg for følgende:

Den slags endringer Regjeringen sier den er åpen for å drøfte, og som jeg antar at i hvert fall Arbeiderpartiet vil foreslå, vil ikke ha de ønskede virkningene.

Mye av det framtreddende politikere sier, gir etter min mening et uriktig bilde av deres muligheter for å redusere arbeidsløsheten. Dette er temaet i Kapittel 7.

Heftet avsluttes med to vedlegg der jeg begrunner noen av de påstandene jeg har kommet med i kapitlene.

Ved en overfladisk betraktning kan det kanskje virke som om heftet består av to nokså adskilte deler, nemlig kapitlene 2, 3 og 4 der jeg drøfter generelle problemer og kapitlene 5 og 7 der jeg beskjeftiger meg med debatten om forslaget til statsbudsjett for 2004. Men det er likel viktige bånd mellom disse to delene, noe som kommer tydeligst fram i slutten av Kapittel 7 der jeg skriver om det jeg kaller ”den tunge økonomiske mekanismen”.

Jeg har ønsket at dette heftet skal kunne stå på egne bein, dvs. at leseren ikke skal trenge å ha lest andre ting om arbeidsløsheten og/eller statsbudsjettet for å kunne følge resonnementene. Det har ført til at jeg har tatt med en del stoff som fins i mine hefter ”Løftene kan ikke innfris” og ”Spørsmål som ikke ble stilt”. ”Nytt” stoff fins først og fremst i kapitlene 4, 5 og 6 og i Vedlegg 2.

Kapittel 2 Kappløpet mot bunnen

Schrøders plan

La oss se på hva som hendte i Tyskland våren 2003.

Tyskland hadde i mars 2003 den høyeste arbeidsløsheten på fem år med 4,7 millioner arbeidstakere uten jobb – nærmere 12 prosent.

15. mars holdt den tyske forbundskansleren Gerhard Schröder en tale i Forbundsdagen der han la fram en plan for hva han vil gjøre for å redusere arbeidsløsheten. Dette er noen hovedpunkter i planen:

I framtiden skal arbeidsløshetsstrygd bare betales de første 12 månedene uten jobb – 18 måneder for folk over 55 år – mot opptil 32 måneder hittil. Når de nye fristene er utløpt venter en beskjedne sosialtrygd. Det skal også bli vanskeligere å avvise jobber som ”ikke passende”. Dessuten vil regjeringen gjøre oppsigelsesvernet mykere for å ta hensyn til følgende: Jo lettere det er å si opp en arbeidstaker desto lettere er det også å gå til ansettelse av nye folk. Fleksibiliteten øker. Det samme skjer når det blir lettere og enklere å fravike brede tariffavtaler.

I tillegg kommer flere egenandeler og færre monopolordninger i helsesektoren, litt lavere trekk for syketrygd og en forsiktig justering av pensjonsordningene. ”Enten moderniserer vi oss selv eller vi vil bli modernisert av markedets ubønhørlige krefter” sa kansleren. Hans sosialdemokratiske gruppe i Forbundsdagen satt taus, for det store flertall av dem er fagorganiserte som har brukt sine liv til å utbygge de ordninger som nå blir barbert. (Kilde: Bl.a. Aftenposten

for 17/3 2003). Schrøders forslag ble møtt med så sterk kritikk fra en rekke partifeller at det ble snakket om et opprør mot han. Mange på venstresiden i SPD (det sosialdemokratiske partiet) mente at forslagene vil avskaffe SPDs sosialpolitiske grunnlag og dermed partiets eksistensberettigelse.

På et ekstraordinært landsmøte i SPD 1. juni satte Schröder inn sin stilling på å få vedtatt forslagene, og de ble vedtatt.

Hvorfor?

Situasjonen er absurd. Aldri har produktiviteten vært høyere i Tyskland enn nå. Det burde gi økonomisk grunnlag for at det tyske samfunnet skulle kunne være bedre enn noensinne. Likevel foreslår Schröder tiltak som fører til skjevere inntektsfordeling, dårligere oppsigelsesvern og avvikling av en rekke velferdstiltak. Hvorfor?

Det aller meste av Tysklands utenrikshandel er handel med andre industriland, og mellom industrilandene er det langt på vei frihandel og fri flyt av kapital. Derfor er det viktig for Tyskland å ha en tilfredsstillende konkurranseevne overfor andre industriland. Hvis den konkurranseevnen - slik det er nå - er dårlig, vil nemlig Tyskland få en "urimelig stor" andel av samlet arbeidsløshet i industrilandene. Schröder så det derfor som nødvendig å prøve å forbedre Tysklands konkurranseevne overfor andre industriland. Med de reglene som gjelder nå for handel og kapitaloverføringer har han med ett unntak små muligheter for å forbedre den ved hjelp av andre virkemidler enn de han nevnte i talen.

Unntaket er støtte til forskning og undervisning for å få raskere overgang til ny produksjonsteknikk, og dermed raskere økning i produktiviteten. Men det vil ta noe tid før en kan oppnå de tiltenkte resultatene av slike tiltak, og Schröder følte nok at han trenger resultater fort.

Kappløpet

Hvis Schrøders bruk av sin medisin mot arbeidsløshet fører til at Tysklands konkurranseevne overfor andre industriland forbedres, betyr det at andre industrilands konkurranseevne overfor Tyskland svekkes. Svekkelsen vil antakelig skape problemer for dem. Dette kan føre til at vi får en utvikling av denne typen:

For å styrke innenlandske bedrifers konkurranseevne prøver det enkelte lands myndigheter å gi innenlandske bedrifter bedre rammebetingelser enn utenlandske. Det blir en konkurranse mellom landene om hvilke land som har de mest bedriftsvennlige rammevilkårene, dvs. det mest fleksible arbeidslivet, den mest bedriftsvennlige infrastrukturen, osv. Konkurransen får bl.a. disse virkningene:

Stadig dårligere oppsigelsesvern.

Tiltak for å henge med i konkurransen om bedriftsvennlig infrastruktur, fører med seg kostnader. Det gjør det enda vanskeligere for myndighetene å finansiere ønskelige tiltak. Med andre ord, det som er blitt kalt "den offentlige fattigdommen" øker. Økningen bidrar til at velferdsstaten forvitrer.

Det blir stadig mindre spillerom for hva myndighetene og fagforeningene kan gjøre bortsett fra å prøve å sørge for at innenlandske bedrifter får minst like gode rammebetingelser som sine utenlandske konkurrenter. Dette fører til en følelse av politisk maktesløshet i store deler av befolkningen, og svekker derfor demokratiet.

Konkurransen mellom landene om hvilke land som har de mest bedriftsvennlige rammevilkårene blir av noen kalt *kappløpet mot bunnen*. At ordene "mot bunnen" blir brukt,

skyldes, som pekt på foran, at kampen om konkurranseevnen fører til at forholdene på flere måter blir verre.

En viktig forskjell

Med *et lands økonomiske samkvem med utlandet* menes her ”landets utenrikshandel og kapitaloverføringene mellom dette landet og andre land”.

Dette er noen av bremsene på utenrikshandelen og kapitaloverføringene mellom landene:

Toll, importrestriksjoner eller andre former for bremsesom er skapt gjennom politiske beslutninger

Kostnadene ved å transportere varer

Mangelfulle kunnskaper om forholdene i andre land. Hvis en bedriftsleder vet lite eller ingenting om salgsmulighetene i andre land, og mulighetene for å oppnå lønnsomme kapitalplasseringer i andre land, vil han finne det tryggest å holde seg til sitt eget.

NB! Det fins eksempler på at det gir lite utbytte å diskutere virkningene av at et lands økonomi blir åpnere. Grunnen er følgende: Noen mener med uttrykket "blir åpnere" at landets handel med andre land blir større. Andre mener med dette uttrykket at bremsene på handelen og flyten av kapital svekkes.

Det er derfor viktig å skille mellom disse to måtene "blir åpnere" blir brukt på.

Mitt syn på årsakene til kappløpet mot bunnen

Det som skjedde i Tyskland våren 2003 kan danne bakgrunnen for denne teorien:

Eldrebølgen og velferdsordningene

Om noen år kommer det til å være mange flere eldre enn nå. Det trekker i retning av at vi ikke kan klare å opprettholde alle velferdsordninger vi har i dag. På den andre siden er det grunn til å tro at produksjonen per sysselsatt kommer til å øke. Dette trekker i retning av at vi kan klare å opprettholde dem hvis det er sterk politisk vilje til å gjøre dette. Men det er et åpent spørsmål hvor sterk denne viljen kommer til å være. Det er derfor langt fra usannsynlig at en del velferdsordninger kommer til å bli svekket selv om det økonomiske systemet endres slik at vi ikke lenger får noe kappløp mot bunnen.

Men dersom vi beholder et økonomisk system som opprettholder ”kappløpet”, er det neppe tvil om at svekkelsene vil bli kraftigere enn de vil bli om systemet endres slik at vi blir kvitt kappløpet.

Kappløpet mot bunnen skyldes ført og fremst at:

Bremsene på handel og kapitaloverføringer er svake. Det fører til at det blir viktig å unngå dårlig konkurransevne.

Internasjonale regler som gjelder for bremsene, hindrer et land i å ta i bruk mange av de virkemidlene som tidligere kunne brukes til å bekjempe problemer som skyldtes dårlig konkurransevne.

Flere har spurt meg:

Hvorfor retter du søkelyset mot Tyskland?

Er det bare Tyskland som sliter med dårlig konkurranseevne?

Jeg har svart slik:

Akkurat nå er det Tyskland som prøver å forbedre konkurranseevnen på en måte som kan beskrives ved å si at Tyskland tar et langt skritt mot bunnen. I andre perioder har det vært andre land som har gjort det.

Her er et eksempel:

I første halvpart av 1980-årene var Storbritannias konkurranseevne meget dårlig. Den daværende statsministeren, Margaret Thatcher, sørget for at landet tok et langt skritt mot bunnen. Hun gjorde det ved å få gjennomført tiltak som i høy grad både forbedret konkurranseevnen og forverret forholdene for de svakest stilte i samfunnet.

Kapittel 3 Litt om forholdene i Norge

Schrøder light

Frihandel spiller en dominerende rolle i organiseringen av Norges kontakt med andre land. Frihandelen fører til at vi handler mye med andre land. Den store utenrikshandelen vår gjør det svært viktig for oss å prøve å sørge for at konkurranseevnen blir "god nok".

Nødvendigheten av å prøve å sørge for god nok konkurranseevne fører til at Norge blir tvunget med i kappløpet mot bunnen. De virkemidlene vi bruker i det kappløpet svekker velferdsstaten..

Jeg kaller dette problem "Schrøder Light. "Schrøder" brukes i navnet fordi problemet langt på vei er det samme som det problemet Tysklands forbundskansler Schrøder står overfor. (Mer om Schrøders problem i Kapittel 2.)

"Light" brukes i navnet fordi problemet bl.a. av følgende grunner er mindre i Norge enn i Tyskland:

Det er mye mindre arbeidsløshet i Norge enn i Tyskland.

Oljeinntektene har gjort Den norske stat rik, mens Den tyske stat har stor gjeld.

Gjenforeningen med Øst-Tyskland skaper økonomiske problemer for Tyskland.

Arbeidsløsheten i Norge: Nivå og avvik fra nivået.

Både når en drøfter arbeidsløsheten i Industrisamfunnet og når en drøfter arbeidsløsheten i Norge kan den arbeidsløsheten vi

har på et bestemt tidspunkt deles i et nivå og avvik fra nivået. I Vedlegg 2 blir dette nivået kalt ”likevektsledigheten”.

Nivået

Nivået kan defineres slik

”Kravet om at politikken ikke må bli for ekspansiv” er et krav om at arbeidsløsheten ikke bør være lavere enn et bestemt tall. Det er dette tallet jeg kaller ”nivået”.

I Vedlegg 2 kalles dette tallet ”likevektsledigheten”, som er et mer vanlig navn på det..

Noen resonnementer kan beskrives slik: Det består av mange ledd. Hvert av dem er forholdsvis lett å forstå. Men fordi det er så mange av dem, blir resonnementet likevel vanskelig. At det er så mange ledd, gjør nemlig at det kan være lett å ”falle av lasset” før en har kommet gjennom hele resonnementet.

Antakelig vil noen av leserne synes at det jeg sier om ”nivået for arbeidsløsheten”, er et slikt resonnement. Hvis du er en av dem, er den beste metoden for å bli fortrolig med resonnementet at du gir deg tid til å fordøye hver enkelt del av det før du gir deg i kast med neste del.

”Nivået for arbeidsløsheten i Norge” ser i dag ut til å være ca. 100 000. For at det skal kunne bli lavere, må enten ”nivået for arbeidsløsheten i Industrilandene” bli lavere, eller ”Norges andel av arbeidsløsheten i Industrisamfunnet” bli lavere.

I Vedlegg 2 er det gjort rede for at ”nivået for arbeidsløsheten i Industrisamfunnet” antakelig ikke kommer til å bli lavere, og at det er mest sannsynlig at det kommer til å bli høyere.

Hva som kommer til å skje med Norges andel, avhenger av vår innsats i kappløpet mot bunnen. På tynt grunnlag gjetter jeg på følgende:

Vi kommer verken til å være blant vinnerne eller blant taperne i dette kappløpet, men være et sted mellom disse to ytterlighetene. Vi kommer ikke til å være blant vinnerne, for det vil være sterk politisk motstand mot å avvikle velferdstiltak i den farten dette vil kreve. Vi vil heller ikke være blant taperne, fordi det vil være en sterk politisk vilje til å gi norske bedrifter like gode rammevilkår som deres utenlandske konkurrenter.

Jeg antar derfor at ”Norges andel av arbeidsløsheten i Industrisamfunnet” ikke kommer til å være svært forskjellig fra hva denne andelen er i dag.

På grunnlag av disse gjetningene om hva som kommer til å skje med henholdsvis ”nivået for arbeidsløsheten i Industrisamfunnet” og ”Norges andel av arbeidsløsheten i Industrisamfunnet” konkluderer jeg slik:

Det er usannsynlig at nivået for arbeidsløsheten i Norge kommer til å bli betydelig lavere i overskuelig framtid. Det er mest sannsynlig at det kommer til å øke.

Avvikene fra nivået

Bl.a. av disse grunnene kan den arbeidsløsheten vi har på et bestemt tidspunkt, være forskjellig fra nivået:

Norge er sterk knyttet til andre industriland. Derfor blir arbeidsløsheten i Norge i høy grad påvirket av konjunktursvingningene i Industrisamfunnet.

Den økonomiske politikken som føres i Norge, kan skape midlertidige avvik fra nivået.

Kapittel 4 Svake bremsener eller endringer å få mindre arbeidsløshet

Bremsene på handel og kapitaloverføringer

Bremsene på handelen med varer

I det meste av det forrige århundre tok transport av varer betydelig lengre tid og var mer kostbar enn i dag. Dette virket som en brems på handel over lange distanser, og følgelig på internasjonal handel. Bremsen kan kalles *teknologiskapt*.

Toll og importrestriksjoner bidro på andre måter til å bremse den internasjonale handelen. Disse tiltakene var *politisk skapte* bremsener på handel.

Det er neppe verken mulig eller ønskelig å stanse arbeidet med å gjøre transportteknikken mer effektiv. Noen trekker av dette den slutningen at det derfor vil være umulig å stanse eller reversere globaliseringen av varehandelen. Dette er ikke riktig. Landene kan nemlig gjøre de politisk skapte bremsene så kraftige som de ønsker. Hvis de f.eks. ønsker å ha et sett av bremsener som er like sterkt som det de hadde i 1960-årene, kan de sørge for det. Men i så fall må de politisk skapte bremsene være kraftigere enn den gang, fordi de teknologiske bremsene er blitt svakere.

Bremsene på handelen med tjenester og kapitaloverføringer

Også de politisk skapte bremsene på handelen med tjenester og kapitaloverføringer kan gjøres sterkere hvis vi ønsker det.

Drøftingene i kapitlene 1 og 2

Uten at det ble nevnt i kapitlene 1 og 2, bygger drøftingene i disse kapitlene på denne forutsetningen:

Bremsene på handel og kapitaloverføringer kommer i hvert fall ikke til å bli sterkere enn de er i dag.

To krav

Kravet om mye lavere arbeidsløshet

Mange framtrede politikere sier noe i likhet med følgende:

Vi har nå ca. 100 000 arbeidsløse. Bl.a. av disse grunnene må ledigheten snarest mulig bli mye lavere:

Arbeidsløshet skaper store problemer for de fleste av dem som er arbeidsløse

Arbeidsløshet er sløsing med vår viktigste ressurs. Vi trenger den arbeidsinnsatsen de ledige kan yte hvis de gis muligheter for å gjøre det

Arbeidsløsheten går lettere opp enn ned. Det er vel kjent at dersom arbeidsløsheten holder seg høy gjennom lengre tid, er det vanskelig å få den betydelig lavere.

Kravet om at bremsene på handel og kapitaloverføringer i hvert fall ikke skal bli sterkere enn i dag

Få framtrede politikere støtter ideen om at bremsene på handel og kapitaloverføringer bør bli sterkere. Noen av dem mener at svake bremses er en uunngåelig følge av den teknologiske utviklingen. Det er også en utbredt oppfatning selv om bremsene kan gjøres sterkere, er det mange og viktige årsaker til at det ikke bør skje, bl.a. disse:

Mindre handel med andre land vil føre til lavere levestandard i Norge.

Både av kulturelle og politiske grunner er vi ikke tjent med å isolere oss fra andre land.

Om de fleste framtrede politikere er det antakelig riktig å si:

Ideen om at vi kan være tjent med sterkere bremses så fjern at for dem er det et ubetinget krav at bremsene ikke bør gjøres sterkere.

Krav som utelukker hverandre

Mange politikere stiller altså disse kravene:

Arbeidsløsheten må snarest mulig bli mye lavere.

Bremsene på handel og kapitaloverføringer må være minst like svake som nå.

Ifølge drøftingene i kapitlene 2 og 3 i dette heftet er kravene uforenlige. Hvis politikerne aksepterer disse drøftingene stilles de følgelig overfor dette valget:

Skal vi legge mest vekt på kravet om at arbeidsløsheten må bli mye lavere snarest mulig? Eller skal vi legge mest vekt på at bremsene ikke bør bli sterkere?

Hvordan kommer framtrede politikere til å reagere på påstanden om at kravene er uforenlige?

Jeg håper at i alle fall noen av dem reagerer ved å tenke slik:

Hvis Holtes påstand er riktig, er den viktig,

Verken jeg eller mine økonomiske rådgivere er så godt kjent med relevant teori og relevant fakta at vi i dag kan si at vi vet at Holtes påstand er uriktig. Vi vil derfor gå grundig gjennom hans argumentasjon for den.

Antakelig vil imidlertid de fleste politikere reagere slik:

Jeg tror ikke Holtes problemstilling er fornuftig, og vil derfor ikke kaste bort tid med å se nærmere på den.

Litt uærbødig kan vi kanskje si at disse politikerne kommer til å benytte seg av følgende idé som jeg har hentet fra tegneserien om Charlie Brown og noen ganger bruker selv:

”There is no problem so big that you cannot run away from it.”

Kapittel 5 Budsjettendringer som antakelig kommer til å bli foreslått

Vi vet enda ikke hvilke endringer de enkelte partier vil foreslå i det forslaget til statsbudsjett som er lagt fram av Regjeringen. Men uttalelser til aviser og i radio og TV fra framtrepende politikere gir et godt grunnlag for antakelser om hva som kommer til å bli foreslått. Antakelsene i det følgende bygger på et slikt grunnlag.

Alle opposisjonspartiene beskylder Regjeringen for å være for tafatt i kampen mot arbeidsløsheten, og kommer derfor sikkert til å sette fram forslag om tiltak som i hvert fall på kort sikt vil skape eller bevare arbeidsplasser.

Tiltakene vil påføre staten utgifter. Det er store forskjeller i synet på hvordan utgiftene skal dekkes.

Arbeiderpartiet vil dekke utgiftene ved å skatte hardere dem som tjener mest.

Fremskrittspartiet vil bl.a. foreslå lavere skatter, bl.a. med den begrunnelse at dette vil skape og bevare arbeidsplasser. Så langt jeg kan bedømme vil partiet finansiere både skattelettelsene og utgifter til andre sysselsettingstiltak bl.a. slik: De vil bruke mer oljepenger, dvs. la underskuddet på statsbudsjettet bli høyere.

Kapittel 6 Et mer ekspansivt statsbudsjett er ikke det samme som et mindre stramt statsbudsjett

To begreper

Hvis vi sier at statsbudsjettet gjøres *mindre stramt*, betyr det at det endres slik at underskuddet på budsjettet øker. I dagens Norge betyr økt underskudd at vi bruker mer oljepenger.

Hvis vi sier at et statsbudsjett gjøres *mer ekspansivt*, betyr det at det endres slik at dette skjer: Endringene fører til at etterspørselen etter produkter blir større enn den ville ha blitt uten endringene¹.

Kommentarer fra Bondevik og Foss om Regjeringens forslag til statsbudsjett

Både Kjell Magne Bondevik og Per Kristian Foss har flere ganger sagt noe i likhet med følgende:

Den politikken som føres i dag, gjør rentene lavere og norske kroner svakere. Dette betyr lavere arbeidsløshet både på kort og på litt lengre sikt. Denne gode utviklingen vil fortsette hvis Regjeringens forslag til statsbudsjett blir vedtatt.

Hvis derimot budsjettet blir mindre stramt enn Regjeringen foreslår, vil følgende skje: På kort sikt vil ledigheten bli lavere enn den vil bli hvis Regjeringens politikk videreføres. Men ”denne måten å redusere

¹ Se Vedlegg 1

ledigheten på kort sikt på” vil skape en tendens til prisstigning som er så sterk at den må motvirkes av pengepolitikken. Det vil skje ved at Norges Bank setter opp renten, og renteøkningen vil bl.a. føre til at krona blir sterkere. Høyere rente og sterkere krone vil svekke konkurransevnen, og derfor øke arbeidsløsheten.

Å gjøre budsjettet mindre stramt, vil følgelig skape problemer på litt lengre sikt. De problemene vil være så store at det vil være uansvarlig å gjøre budsjettet mindre stramt. Regjeringens standpunkt er derfor dette: Vi er åpne for å diskutere alle forslag om endringer i budsjettet som ikke øker underskuddet. Men vi vil avvise alle forslag som fører til at underskuddet øker.

Hva mener Jens Stoltenberg og hva kommer Arbeiderpartiet til å foreslå?

Uttalelser fra Jens Stoltenberg tyder på at Arbeiderpartiet ikke kommer til å foreslå endringer i budsjettet som fører til at underskuddet øker. Stoltenberg er enig med Bondevik og Foss i at dette vil være uansvarlig fordi det ville føre til problemer på litt lengre sikt, og han ønsker ikke å være uansvarlig. Derimot vil han prøve å oppnå lavere ledighet ved hjelp av endringer i statsbudsjettet som ikke øker underskuddet. Han vil øke noen poster på budsjettets utgiftsside, blant dem poster som fører til at det offentlige kjøp av varer og tjenester øker.

Utgiftsøkningene vil han dekke ved å beskatte folk med høye inntekter hardere.

Her er en litt omstendelig redegjøring for hvordan Stoltenberg antakelig resonnerer:

Økte bevilgninger til ”det offentliges kjøp av varer og tjenester” vil øke samlet etterspørsel, dvs. de vil øke ”den samlede etterspørselen i Norge etter varer og

tjenester”. Økning i denne etterspørselen trekker i retning av lavere ledighet.

Skatteøkningene vil redusere ”etterspørselen etter varer og tjenester fra folk med høye inntekter”. Dette trekker i retning av lavere samlet etterspørsel, og derfor også høyere ledighet.

Den politikken Arbeiderpartiet vil foreslå, har følgelig én virkning som trekker i retning av lavere ledighet, og én som trekker i retning av høyere ledighet. Den som trekker i retning av lavere ledighet er den sterkeste. Det skyldes følgende:

De økte bevilgningene til det offentlige kjøp, blir sin helhet brukt på måter som trekker i retning av lavere ledighet.

Folk med høye inntekter sparer en del. Noe av det de sparer, blir verken direkte eller indirekte brukt til å etterspørre varer og tjenester. (Indirekte bruk vil her si å plassere sparepenger på en slik måte at de brukes av andre til å øke etterspørselen.)

Hvis inntektene til folk med høye inntekter reduseres fordi skattene øker, vil det bl.a. føre til at de sparer mindre. Derfor vil bare en del av ”den inntektsreduksjonen som skyldes økte skatter” føre til lavere etterspørsel. Følgelig er det bare en del av denne inntektsreduksjonen som trekker i retning av at høyere ledighet.

Foran er det pekt på at økte bevilgninger til offentlige kjøp i sin helhet vil bli brukt på en måte som trekker i retning av at ledigheten blir lavere. Det er også pekt på at bare en del av den inntektsreduksjonen som skyldes økte skatter, trekker i retning av at ledigheten blir

høyere. Alt i alt vil derfor mine forslag føre til lavere ledighet.

Mine kommentarer

Ifølge en teori som både Bondevik, Foss, Stoltenberg, jeg og mange andre aksepterer, fins det en størrelse som forteller hvor lav arbeidsløsheten kan bli uten at vi får alvorlige problemer på litt lengre sikt. Denne størrelsen skal jeg i det følgende kalle *grensen*.

Vi vet for lite til å kunne si hvor grensen går. Jeg ser ikke bort fra at ledigheten kan være betydelig lavere enn nå uten at vi når grensen. Men jeg ser heller ikke bort fra at ledigheten nå ligger på den.

Så vidt jeg kan bedømme mener Bondevik, Foss og Stoltenberg at arbeidsløsheten nå ligger på grensen. Derfor tenker de slik:

Hvis underskudd på statsbudsjettet økes, vil det føre til større samlet etterspørsel. Fordi arbeidsløsheten ligger på grensen, vil større samlet etterspørsel føre til at ”arbeidsløsheten på kort sikt ” blir så lav at vi av den grunn vil få alvorlige problemer på litt lengre sikt. Derfor bør vi ikke underskuddet økes.

Oppmerksomheten rettes her mot hvor stram finanspolitikken er, dvs. hvor stort underskuddet på statsbudsjettet er. Men det er viktig at vi ikke glemmer at et mindre stramt budsjett er uønsket fordi den vil gjøre budsjettet mer ekspansivt, dvs. øke samlet etterspørsel.

Vi kan spørre:

Er det verre at statsbudsjettet blir mer ekspansivt fordi underskuddet på statsbudsjettet øker, enn at det blir mer

ekspansivt fordi en del poster endres uten at underskuddet påvirkes?

Mitt svar er nei. Hvis dette svaret aksepteres, bør vi stille oss kritisk både til

Regjeringens åpenhet for å drøfte alle forslag til endringer i budsjettet som ikke øker underskuddet,

Stoltenbergs forsøk på å redusere ”arbeidsløsheten på kort” sikt gjennom endringer i budsjettet som gjør det mer ekspansivt uten å øke underskuddet. og

alle andre partiers forsøk på å redusere ”arbeidsløsheten på kort sikt”.

NB! I det meste av drøftingene foran har det vært forutsatt at arbeidsløsheten ligger på grensen.

Kapittel 7 Framtredende politikere desinformerer om mulighetene for å bli kvitt massearbeidsløsheten

I dette kapitlet gis noen eksempler på at framtredende politikere feilinformerer folk om mulighetene for å få lavere arbeidsløshet.

Bondevik og Foss

Dette er ingressen til en kronikk statsminister Kjell Manger Bondevik skrev i Dagsavisen for 21. juni i år:

Det viktigste vi kan gjøre for å bekjempe arbeidsløsheten er å fjerne årsakene til den. Dette har vært Regjeringens enkle prioritering. Lavere rente og dempet press på kronkursen var min viktigste prioritering i budsjettet for i år.

Overskriften på kronikken gir uttrykk for Bondeviks vurdering av den politikken Regjeringen fører. Den er: *En politikk som virker.*

Denne vurderingen utdyper Bondevik bl.a. slik:

For bedriftene – og for arbeidet med å sikre og skape arbeidsplasser – er fallet i kronkursen viktigst. Industriens effektive valutakurs er svekket med hele 10 prosent siden nyttår. Bedriftenes konkurransekraft er tilsvarende styrket. Eksporttallene for mars for prosessindustrien er de beste månedstallene siden juni 2001. Krona er nå mer enn 10 prosent svakere mot euro enn den var i 2002. Det kan redde tusenvis av utflyttingstruede arbeidsplasser. Det viser at Regjeringens politikk virker. (Min understreking. FCH).

Bondevik har flere ganger senere sagt noenlunde det samme, både under valgkampen og etter at Regjeringens budsjett var blitt lagt fram.

Ved å si at utviklingen viser at Regjeringens politikk mot arbeidsløshet virker, skaper Bondevik et uriktig bilde av hva som har skjedd de siste månedene. Det er riktig at lavere rente og svakere krone har berget en del arbeidsplasser. Men han burde også ha sagt at tross dette har ledigheten økt disse månedene og at den fortsette å øke. Han burde ha sagt dette hvis hans eneste ønske hadde vært å informere folk om hvor effektiv – eller lite effektiv – politikken har vært.

Bondevik skaper også et feil bilde av framtidsutsiktene. I alle fall for meg virker det også som om han ønsker å gi folk et inntrykk at Regjeringen vet hva den skal gjøre for at arbeidsledigheten skal bli stadig lavere. Den skal sørge for at renten stadig faller og at kronen blir stadig svakere.

At det har vært mulig for myndighetene å sørge for stadig lavere renter og stadig svakere krone siste månedene, skyldes imidlertid at det norske rentenivået på grunn av feilaktige prognoser om utviklingen var kommet opp på et urimelig høyt nivå. Perioden med stadige rentenedsettelse og stadig svakere krone vil snart ta slutt, hvis den da ikke allerede er slutt. ”Det er derfor feilinformasjon fra Bondeviks side, hvis han uttaler seg på en måte som gir folk inntrykk av at Regjeringen vet hva den skal gjøre for å få stadig lavere arbeidsløshet.

Ved flere anledninger har Per Kristian Foss sagt det samme som Bondevik skrev i Dagsavisen 21. juni. Når det gjelder Foss’ uttalelser skal jeg imidlertid nøye meg med å peke på følgende: I programmet Standpunkt på NRK 00. oktober ble han spurt om hvor mange færre arbeidsledige det ville bli med det forslaget til statsbudsjett han hadde lagt fram. Han svarte:

”Det er umulig å gi noe eksakt tall på det. Men vi regner med, i likhet med de fleste andre som har laget prognoser om den økonomiske utviklingen basert på budsjettet, at arbeidsledigheten vil gå noe ned i løpet av neste år.”

Det Foss ikke nevner er at prognoser fra bl.a. Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk Sentralbyrå sier dette om hva som antakelig vil skje:

En tid framover vil ledigheten øke. Fra et stykke ut i 2004 vil den gå litt ned. Men nedgangen vil være så svak at den gjennomsnittlige ledigheten over året vil være høyere i 2004 enn i 2003. I prognoser om utviklingen på noe lengere sikt regnes det med at i alle år til og med 2007 vil ledigheten være høyere enn i 2003.

Ingen har så vidt jeg vet laget prognoser om hva som vil skje etter 2007.

Hvis Foss’ eneste ønske hadde vært å gi folk best mulig informasjon om hva som antakelig vil skje med ledigheten, burde han ha nevnt det jeg har referert i det innrykkede avsnittet foran. Jeg synes det er feilinformasjon å nevne at prognosene sier at ledigheten antakelig vil gå litt ned fra et stykke ut i 2004, men unnlate å nevne alt det andre som sies i prognosene.

Opposisjonspolitikere

Kommentar

Også det opposisjonspolitikere sier, bidrar etter min mening til å skape et feilaktig inntrykk av mulighetene for lavere arbeidsløshet, så lenge bremsene på handel og flyt av kapital skal være minst like svake som nå. Ved å være veldig

indignerte over at Regjeringen gjør altfor lite for å bekjempe arbeidsløsheten, skaper de et inntrykk at de har en resept på hvordan ledigheten kan gjøres betydelig lavere. Men er det sannsynlig at de har en slik resept hvis at det forutsettes at "bremsene" ikke skal gjøres sterkere enn nå, og at de ikke skal sørge for lav ledighet på kort sikt ved hjelp av politikk som skaper store problemer på litt lengre sikt? Jeg tror at de verken har eller kan klare å finne en slik resept. Her er årsaken til at jeg tror dette:

Det er usannsynlig at den samlede ledigheten i Industrisamfunnet kommer til å bli betydelig lavere enn den er nå. Det er også usannsynlig at Norges andel av denne arbeidsløsheten blir betydelig lavere enn nå. (Mer om dette i Kapittel 3 og Vedlegg 1.)

Denne årsaken skal jeg i rammen på neste side kalle "den tunge økonomiske mekanismen".

En modifikasjon

Norges økonomi er mye mer variert enn det kommer fram i det forenklete bildet av den jeg tegner i dette heftet. Det fins forskjeller mellom næringer, forskjeller mellom landsdeler, og forskjeller mellom forholdene i ulike konjunkturperioder. At disse forskjellene fins, skaper mange muligheter for å kunne foreslå ”tiltak for å redusere arbeidsløsheten”. Jeg anser det derfor for som sannsynlig at opposisjonspartiene kan finne fram forslag til ”endringer i statsbudsjettet” som vil være nyttige i kampen mot arbeidsløsheten.

Hvis opposisjonspartiene klarer å finne fram til gode forslag og får gjennomslag for dem, kan det føre til at noen tusen mennesker i alle fall for en tid unngår en arbeidsledighet de ellers vill ha blitt rammet av. Det ville i så fall være meget gledelig. Men at dette ville være meget gledelig, får ikke meg til å glemme at vi her antakelig snakker om en nokså beskjeden modifikasjon av den tunge økonomiske mekanismen som trekker sterk i retning av at ledigheten kommer til å holde seg på et høyt nivå. Det får meg heller ikke til å glemme at det er usannsynlig at modifikasjonen er stor nok til forhindre at den tunge mekanismen stiller oss overfor dette valget:

Skal vi legge mest vekt på kravet om at arbeidsløsheten snarest mulig må bli mye lavere?

Eller skal vi legge mest vekt på at ”bremsene” ikke bør bli sterkere?

Målet om arbeid for alle

I en kronikk i Dagsavisen for 21. juli 2003 skrev Karl Eirik Schjøtt-Pedersen bl.a.:

”Arbeid for alle er den viktigste oppgaven for Arbeiderpartiet.”

Arbeiderpartiet sier altså at arbeid for alle er et den viktigste oppgaven for partiet. Vi kan vel regne med at når noe pekes ut som den viktigste oppgaven, er det et mål for partiet å få løst denne oppgaven.

Vi bør ikke ta målet om arbeid for alle helt bokstavelig. Noe arbeidsløshet vil det alltid måtte være. Men Arbeiderpartiet vil neppe finne det hensiktsmessig å sette seg et mål som det ikke har muligheter for å komme i nærheten av å få oppfylt. Jeg tolker derfor uttalelsen fra Schjøtt-Pedersen som en indikasjon på at ledelsen i Arbeiderpartiet tror at de med sin politikk kan klare få ledigheten ned på et nivå som er bare en brøkdel av det nivået på 100 000 vi har i dag.

Ledelsen i Arbeiderpartiet går så vidt jeg mot sterkere bremses på handel og flyt av kapital. Derfor betrakter jeg det som en feil at partiet gjennom å gjøre arbeid til alle som sitt viktigste oppgave, får mange mennesker til å tro at det er mulig å oppnå full sysselsetting under det nåværende økonomiske systemet. Men som nevnt tror jeg ikke at feilinformasjonen er bevisst.

Vedlegg 1 Likevektsledigheten

Teorien om likevektsledigheten

Samlet etterspørsel og arbeidsløshet

Samlet etterspørsel i et samfunn vil i det følgende si ”summen av all etterspørsel etter varer og tjenester som produseres i dette samfunnet ”.

Under ellers like vilkår gjelder dette:

Jo større samlet etterspørselen er, desto flere må sysselsettes hvis det skal produseres nok til å dekke etterspørselen. Derfor er det færre ledige jo større samlet etterspørsel det er.

Teorier om etterspørsel og prisutvikling

Her er noen teorier som aksepteres av mange økonomer og politikere:

Hvis etterspørselen etter et produkt er større enn tilbudet, fører markedskrefter - dvs. samspillet mellom etterspørsel og tilbud - til at prisen på det øker stadig raskere. Disse kreftene er sterkere jo større etterspørselsoverskuddet er.

Hvis etterspørselen etter et produkt er mindre enn tilbudet, fører markedskrefter til at prisen på det faller stadig raskere. Kreftene er sterkere jo større etterspørselsunderskuddet er.

Stor samlet etterspørsel skaper mange og store etterspørselsoverskudd, og få og små

etterspørselsunderskudd. Under slike forhold er ”de markedskreftene som trekker i retning av at prisnivået stiger stadig raskere” sterkere enn de markedskreftene som trekker i motsatt retning. Derfor øker prisnivået stadig raskere når samlet etterspørsel er stor.

Av tilsvarende grunner følger at lav samlet etterspørsel fører til at prisnivået faller stadig raskere.

Likevektsledigheten

Hvis vi bygger på de teoriene som er skissert foran, kan vi slutte følgende:

Når det er lite arbeidsløshet øker prisnivået stadig raskere. Når det er mye arbeidsløshet faller prisnivået stadig raskere.

Teorien om likevektsledigheten går ut på følgende:

Det fins én og bare én størrelse på arbeidsløsheten som verken er så liten at prisnivået stiger stadig raskere, eller så stor at prisnivået faller stadig raskere. Størrelsen kalles *likevektsledigheten*.

Navnet ”likevektsledigheten” skyldes at det dreier seg om en ledighet der det er likevekt mellom de kreftene som trekker i retning av stadig økende prisnivå, og de kreftene som trekker i retning av stadig fallende prisnivå.

Hvis ikke noe annet blir sagt, beskjeftiger jeg meg i dette vedlegget med Industrisamfunnet, dvs. med et samfunn som består av alle industriland. Det innebærer at i dette vedlegget menes med ”likevektsledigheten” den størrelsen som i kapittel 3 ble kalt ”nivået for samlet arbeidsløshet i industrilandene”.

Bør teorien om likevektsledigheten erstattes med en annen teori ?

Så langt jeg kan bedømme, kan teorien om sammenhengen mellom arbeidsløshet og prisutvikling forbedres ved å erstatte teorien om likevektsledigheten med en annen teori som er litt mer komplisert. (Mer om dette på s. 183-194 i ”En annen verden er mulig” (Holte 2002)).

Den andre teorien innebærer følgende: Det fins flere nivåer for samlet etterspørsel som kan føre til at prisene øker med konstant fart. Når samlet etterspørsel ligger innenfor visse grenser, vil endringer i den føre til at vi går over fra ett nivå til et annet nivå. Farten vil være lav – kanskje lavere enn 1 prosent per år – når det er dårlige konjunkturer. Den vil være høyere hvis det er gode konjunkturer, dvs hvis samlet etterspørsel er høy. - Dette stemmer bedre med de faktiske forhold enn den beskrivelsen som teorien om likevektsledigheten gir.

De poengene det pekes på i det følgende, vil imidlertid ikke påvirkes av om en bruker teorien om likevektsledigheten i stedet for den andre teorien. Jeg skal derfor bruke teorien om likevektsledigheten fordi den er mest utbredt, og fordi framstillingen blir enklest da.

Forhold som trekker i retning av at arbeidsløsheten blir forskjellig fra likevektsledigheten

Med et *økonomisk sjokk* mener økonomene ”noe som raskt fører til en merkbar endring i den økonomiske tilpasningen”.

Økonomiske sjokk trekker i retning av at den arbeidsløsheten vi får, vanligvis er forskjellig fra likevektsledigheten.

Gode konjunkturer trekker i retning av at arbeidsløsheten blir lavere enn likevektsledigheten, mens dårlige konjunkturer trekker i motsatt retning.

Utjevningsmekanismer

Her er en økonomisk teori som aksepteres av de fleste økonomer:

Sett at arbeidsløsheten blir forskjellig fra likevektsledigheten. I så fall aktiveres ”økonomiske mekanismer” som trekker i retning av at arbeidsløsheten nærmer seg likevektsledigheten. Dersom det tilstrekkelig lenge ikke skjer noe som trekker i retning av det motsatte, fører disse mekanismene til at arbeidsløsheten blir lik likevektsledigheten.

Dette er kanskje den sterkeste utjevningsmekanismen i Industrisamfunnet:

Verken USAs eller EUs sentralbank ønsker at prisene skal stige stadig raskere. Hvis arbeidsløsheten er så lav at dette skjer, kommer disse bankene til å føre en rentepolitikk som resulterer i lavere etterspørsel og derfor også mer arbeidsløshet.

Hvorfor er det en likevektsledighet?

Det fins mange forhold som medvirker til at vi får arbeidsløshet. I dette avsnittet skal jeg peke på to av dem.

La oss i første omgang tenke oss at vi har å gjøre med et samfunn der samlet etterspørsel etter produkter hele tiden er

minst like stor som samlet tilbud av produkter, og der det går lang tid mellom hver gang produksjonsteknikken blir endret.

På et visst tidspunkt er det stabile forhold og full sysselsetting i dette samfunnet. Så tar en del bedrifter i bruk en nyutviklet teknikk som reduserer den arbeidsinnsatsen som trengs for å produsere en enhet av en bestemt vare. Det fører til dårligere konkurranseevne for de bedriftene som av en eller annen grunn ikke vil eller kan gå over til den nye teknikken. Antakelig vil innføringen av den nye teknikken sette i gang en tilpasning som består av to ledd.

En del arbeidsplasser blir avvirket fordi produksjonen blir redusert i bedrifter som har fått konkurranseevnen svekket. Vi kan også få tap av arbeidsplasser i bedrifter som tar i bruk den nye teknikken selv om disse bedriftene øker produksjonen. At de bruker mindre arbeid per produktenhet kan bety mer for sysselsettingen enn at produksjonen øker.

De som er blitt arbeidsløse fordi arbeidsplasser er gått tapt, finner nye arbeidsplasser ved hjelp av to tilpasningsmekanismer. En av dem er at noen av dem som er blitt ledige, omskolerer seg til andre yrker. Den andre tilpasningsmekanismen består i at vi får et fall i lønnsatsene for de typene av arbeid som er blitt rammet av endringene i produksjonsteknikken. Lavere lønnsatser fører til flere arbeidsplasser for folk som kan utføre slikt arbeid.

Tilpasningen tar tid, og mens den pågår er den bare halvveis gjennomført. Med det menes at det bare er det første leddet i tilpasningsmekanismen som er gjennomført, det som består i at en del mennesker mister jobbene sine som følge av tilpasningen. Den halve gjennomføringen skaper arbeidsløshet, men den er bare midlertidig. De to tilpasningsmekanismene

fører nemlig til at etter en tid er alle som ønsker å arbeide, igjen i arbeid.

Drøftingene foran gjelder et samfunn der produksjonsteknikken endres sjelden. I Industrisamfunnet endres teknikken så ofte og tilpasningene tar så lang tid at før vi er ferdige med tilpasningen etter én endring i teknikken, har det funnet sted andre endringer som krever tilpasninger. Derfor har vi i Industrisamfunnet til en hver tid halvveis gjennomførte tilpasninger som skaper arbeidsløshet. Vi har følgelig en midlertidig arbeidsløshet som i en viss forstand er permanent. Den vil nemlig vare ved så lenge produksjonsteknikken endrer seg raskt.

Likevektsledigheten er blitt høyere

I Industrisamfunnet har produksjonsteknikken endret seg stadig raskere de siste tiårene. Det har økt mengden av halvveis gjennomførte tilpasninger; noe som har bidratt til at likevektsledigheten er blitt høyere.

Likevektsledigheten har også økt som følge av et forhold som har gjort seg gjeldende i mange av industrilandene, og som jeg skal gjøre rede for ved å se på Norge.

Inntil et godt stykke inn i det tjuende århundre var grunnskolen den eneste skolen ”de fleste av dem som arbeidet her i landet” hadde gått på.. Mange av dem hadde vokst opp på gårdsbruk. Der hadde de skaffet seg fysisk styrke og praktiske ferdigheter som kunne komme til nytte i mange typer av arbeid.

En rekke av de jobbene som fantes den gang, krevde ikke skolegang utover grunnskolen. Mange av mennene kunne, i alle fall etter litt opplæring på arbeidsplassen, gjøre god nytte for seg både som sjøfolk, i fiske og skogbruk, på bygg og anlegg og i mange industribransjer. På tilsvarende måte kunne

et flertall av kvinnene fylle en stor del av de jobbene som den gang ble tilbudt kvinner.

Dersom det fantes sysselsettingsmuligheter i andre bransjer, ble det vanligvis ikke noe stort behov for omskolering hvis arbeidsplasser gikk tapt i visse bransjer. Derfor var det lite arbeidsløshet som skyldtes halvveis fullførte tilpasninger etter endringer i produksjonsteknikken.

I dag krever en større andel av jobbene mer utdanning enn grunnskolen. Det bidrar til at det blir flere halvveis gjennomførte tilpasninger, og derfor også høyere likevektsledighet.

Likevektsledigheten kommer neppe til å bli lavere i årene framover

Det vil være et bidrag til lavere likevektsledighet i Industrisamfunnet i årene framover hvis produksjonsteknikken kommer til å endre seg saktere enn den gjør i dag. Det virker imidlertid meget usannsynlig at dette kommer til å skje. Både

kampen om konkurranseevnen

og

at mange bedrifter har kommet til å ha stadig større ressurser de kan bruke til å forbedre produksjonsteknikken og utvikle nye produkter,

vil antakelig føre at teknikken kommer til å endre seg stadig raskere. Dette trekker i retning av at likevektsledigheten kommer til å øke.

Det vil bidra til lavere likevektsledighet i Industrisamfunnet hvis vi får en reversering av den utviklingen som har bestått i at ”andelen av jobber som krever utdanning etter grunnskolen”

har økt. Men så langt jeg kan bedømme er det lite sannsynlig at vi får en slik reversering.

Hva som kommer til å skje med likevektsledigheten avhenger også av en rekke andre forhold enn dem jeg har pekt på foran. Noen av dem er jeg oppmerksom på. Blant disse er det etter min mening ingen som trekker så sterkt i retning av lav likevektsledighet at de utlikner den tendensen til høy likevektsledighet som rask endring i produksjonsteknikken skaper.

Jeg konkluderer derfor slik:

Det er lite sannsynlig at Industrisamfunnets likevektsledighet i årene framover kommer til å bli lavere enn nå, og det er usannsynlig at den kommer til å bli betydelig lavere.

Industrisamfunnets likevektsledighet kommer antakelig til å bli høyere enn nå.

Vedlegg 2 Bakgrunnen for mine drøftinger av partienes reaksjoner på forslaget til statsbudsjett

Litt om hvordan finanspolitikken påvirker etterspørselen

Med *finanspolitikk* menes politiske vedtak som får virkninger for statsbudsjettet.

Et *ekspansivt statsbudsjett* er et budsjett som øker samlet etterspørsel fra innlendinger, dvs. nordmenn, norskeide bedrifter og norske institusjoner).

Den norske stat og Norges Røde Kors er eksempler på norske institusjoner.

Litt forenklet kan vi si følgende: Inntektspostene på statsbudsjetter er skatter og avgifter. De fører til at skatte- og avgiftsbetalerne får mindre penger de kan bruke til å etterspørre varer og tjenester. Inntektspostene reduserer derfor samlet etterspørsel fra innlendinger.

Litt forenklet kan vi si følgende: Utgiftspostene på statsbudsjettet er dels statens kjøp av varer og tjenester, og dels overføringer til kommuner og andre. Overføringene fører til at de som mottar dem får mer penger de kan bruke til å kjøpe varer og tjenester. Utgiftspostene øker samlet etterspørsel fra innlendinger.

På grunnlag av det som er pekt på i de to forrige avsnittene, brukes ofte underskuddet på statsbudsjettet, dvs. differansen mellom utgiftene og inntektene, som en indikator på hvor ekspansivt statsbudsjettet er. Jo større denne differansen er, desto mer ekspansivt er nemlig – under ellers like forhold – budsjettet.

Innskuddet ”under ellers like forhold” er viktig. Eksempel: En bevilgning på 200 000 kroner til å pusse opp en skole, fører til at samlet etterspørsel fra innlendinger øker med 200 000 kroner. En skatteøkning på 200 000 kroner fører antakelig at skatteyteren både etterspør mindre og sparer mindre. For eksempel reduserer han kanskje etterspørselen med 50 000, og sparingen med 150 000. I så fall fører skatteøkningen til at samlet etterspørsel fra innlendinger reduseres med 50 000. Eksemplet viser følgelig at den samlede virkningen av en bevilgning til oppussing av en skole og en like stor skatteøkning kan føre til at samlet etterspørsel fra innlendinger øker, dvs. til at budsjettet blir mer ekspansivt.

Underskuddene på norske statsbudsjettet dekkes av oljepenger, dvs. av avkastningen på Oljefondet og pluss eventuelt en del av fondet. Diskusjonene om hvor stort underskuddet på statsbudsjettet bør være, blir derfor vanligvis diskusjoner om hvor mye oljepenger staten bør bruke.

Litt om hvordan pengepolitikken påvirker etterspørselen

Men *pengepolitikk* menes myndighetenes tiltak for å påvirke pengemengden og rentenivået.

Det er Norges Bank som bestemmer hvilke pengepolitiske tiltak som skal brukes, men Stortinget gir regler for hvilke mål banken skal prøve å nå gjennom pengepolitikken. Den nåværende hovedregelen er at pengepolitikken skal sørge for at den gjennomsnittlige økningen i prisnivået ikke skal være høyere enn 2.5 % per år.

Det er vanlig å anta at tre av de viktigste virkningene av pengepolitikken er:

Jo høyere renter de må betales på lån, desto dyrere er det å investere for lånte penger.

Jo høyere renter det må betales på lån, desto mindre har folk med gjeld igjen av sine inntekter etter at rentene er betalt.

Jo høyere renter det må betales på lån, desto høyere blir kostnadene til de bedriftene som har gjeld; noe de fleste bedrifter har. Dette er særlig alvorlig for bedrifter som møter konkurranse for utenlandske bedrifter. Økte kostnader fører til at konkurranseevnen blir svekket, og det kan føre til at de må innskrenke eller avvikle virksomheten.

Alle tre virkningene trekker i retning av at jo høyere rentene er, desto lavere blir samlet etterspørsel fra innlendinger. Ut fra en samlet vurdering av disse tre og en del andre virkninger er det vanlig å anta at:

Jo høyere rentenivået er, desto lavere er – under ellers like vilkår – samlet etterspørsel fra innlendinger

Virkningene på kort sikt av en mer ekspansiv finanspolitikk

Med *norske produkter* menes her varer og tjenester som produseres i norske bedrifter.

En mer ekspansiv finanspolitikk betyr at samlet etterspørsel fra innlendinger øker. Noe av økningen vil bli rettet mot norske produkter, og derfor vil etterspørselen etter slike produkter øke. Det fører til flere arbeidsplasser for nordmenn og følgelig også til lavere arbeidsløshet i Norge.

Virkningene på litt lengre sikt av en mer ekspansiv finanspolitikk

Den reduksjonen i arbeidsløshet som en ekspansiv politikk skaper på kort sikt, vil føre til at arbeidstakerne står sterkere

når lønninger fastsettes. Det trekker i retning av at lønningene, og derfor også prisene, øker raskere enn før. Hvis Norges Bank ikke endrer rentene, vil dette bety at prisene øker med mer enn 2.5% per år

For å forhindre en slik prisutvikling, vil imidlertid banken øke rentene. Økningen vil føre til lavere samlet etterspørsel fra innlendinger, og derfor også til høyere arbeidsløshet.

Særlig vil arbeidsløsheten bli høy blant dem som, når de er sysselsatte, arbeider i bedrifter som møter konkurranse fra utlandet. Slike bedrifter får nemlig svakere konkurranseevne enn de hadde før finanspolitikken ble gjort mer ekspansiv. De må jo nå betale høyere renter på lån enn de gjorde den gang.

Det kan også argumenteres for at høyere renter vil føre til en sterkere krone. En sterkere krone vil forsterke problemene for de konkurranseutsatte bedriftene.

Lønnsmoderasjon for å unngå dårlig konkurranseevne?

Jo mindre arbeidsløshet det er, desto raskere vil – under ellers like vilkår - lønningene og derfor også prisene øke. Men hvor lav arbeidsløsheten kan være uten at prisstigningen blir raskere enn 2.5 % per år, avhenger av holdningene til de som bestemmer eller er med på å bestemme hvor mye lønningene skal øke.

LO har ca. 850 000 medlemmer. Likevel er det et flertall av dem som har et arbeid, som ikke er medlemmer. En del av disse er blant de fattigste i landet. Men blant dem som står utenfor LO, er det også flere hundre tusen som har godt betalt arbeid der lønnen fastsettes av en bedriftsleder eller av styret i en bedrift. Dessuten er det en rekke såkalte frie yrker. Dette er yrker der den enkeltes inntekt et godt stykke på vei bestemmes

av hvor høye honorarer hun eller han krever for det arbeidet vedkommende utfører.

De som har godt betalt arbeid der inntektene ikke fastsettes etter forhandlinger der LO er en av partene, skal jeg kalle *de andre arbeidstakerne*.

Merk også at det er noen som har store inntekter i form av utbytte på den kapitalen de eier.

NHO sier noe i likhet med følgende til LO:

Norges konkurranseevne er svak En lønnsøkning for LO-medlemmer vil bety økte produksjonskostnader, og en slik økning vil føre til at mange arbeidsplasser går tapt. Dette kan da dere umulig være interessert i. Krev derfor ikke lønnstillegg ved neste tariffoppgjør.

Oppfordringen om ikke å kreve lønnstillegg reiser bl.a. disse spørsmålene:

Sett at LO følger oppfordringen. Kan det i så fall føres en mer ekspansiv finanspolitikk enn den Regjeringen foreslår nå, uten at dette vil skape uakseptable forhold på litt lengre sikt?

Hvor sannsynlig er det at LO kommer til å følge oppfordringen?

Jo saktere de LO-organisertes lønnsatser øker, desto saktere vil – under ellers like vilkår – produksjonskostnadene i norsk næringsliv vokse.

Regjeringens forslag til statsbudsjett bygger antakelig bl.a. på en forutsetning om at LO-organisertes lønnsatser kommer til å øke. Hvis det i stedet viser seg at de ikke kommer til å øke, vil sannsynligvis Regjeringen - og sikkert også mange andre - mene at finanspolitikken kan gjøres mer ekspansiv enn

Regjeringen har foreslått uten at dette vil ha alvorlige skadevirkninger på litt lengre sikt.

LO vil imidlertid antakelig si noe der innholdet, men sikkert ikke måten å si det på, likner på dette:

Sett at det blir enighet om at ikke bare LO-organisertes inntekter, men også inntektene til ”de andre arbeidstakerne” skal fryses fast. Sett også at det er enighet om at det skal sørges for at det skal utbetales mye mindre i aksjeutbytter enn normalt. En slik enighet kunne kalles ”en nasjonal dugnad mot kostnadsøkning for å bevare arbeidsplassene”.

Det er imidlertid all grunn til å regne med at vi ikke får noen slik dugnad. Verken NHO eller noen andre kan under det nåværende økonomiske systemet tvinge dem som bestemmer inntektene for ”de andre arbeidstakerne”, til å fryse fast disse inntektene, og de vil sikkert ikke gjøre det uten å bli tvunget. Det er heller ikke grunn til å tro at dem som bestemmer hvor store aksjeutbytter som skal utbetales, av hensyn til arbeidstakerne vil sørge for at utbyttene blir mye lavere enn normalt.

Det vi er sikre på vil skje hvis de LO – organisertes lønnsseter fryses fast, er at både ”de andre arbeidstakerne” og aksjeeierne vil utnytte de mulighetene dette vil gi dem til å øke *sine* andeler av de samlede inntektene i Norge. Derfor må arbeidsplassene sikres på andre måter enn gjennom et nulloppgjør for de LO – organiserte.

Lønnssetene for de LO – organiserte betyr så mye for kostnadsutviklingen i norsk næringsliv at hvis disse lønnssetene fryses fast, vil det muligheter for å gjøre

finanspolitikken betydelig mer ekspansiv. Men ut fra det som er pekt på foran, ser jeg bort fra denne muligheten.

Om forfatteren

Fritz C. Holte (f.1925) var fra 1954 til 1990 først dosent og senere professor i sosialøkonomi ved Norges Landbrukshøyskole. I samme periode var han medlem av flere offentlige utvalg, hadde oppdrag for Finans-departementet og var gjesteforeleser i Sverige og USA.

Mange kjenner ham som forfatter av lærebøker i sosialøkonomi og debattbøker.

I hans siste bok "En annen verden er mulig - Et alternativ til internasjonal markedsliberalisme" (ISBN 82-996486-0-2) skisseres både et alternativt system for organiseringen av Norges utenriksøkonomi, og et alternativt system for organiseringen av handelen og kapitaloverføringen mellom industrilandene. Boken er et innlegg i debatten om globalisering. I boken drøfter Holte hvorfor vi med den nåværende økonomiske systemet får massearbeidsledighet, et brutalt arbeidsliv for mange, skjev fordeling, forvitring av velferdsstaten, utvikling som ikke er økologisk bærbart, økonomiske kriser og en utbredt følelse av avmakt. Disse spørsmålene blir også drøftet på Holtes nettside www.fritzholte.com.

I forbindelse med valgkampen 2003 ga Holte ut heftet "Løftene kan ikke innfris - Betragtninger foran valgkampen 2003" (ISBN 82 - 996486-1-0).

I oktober 2003 har Holte gitt ut to hefter:

Må vi ha høy arbeidsledighet? Kommentarer til debatten om Statsbudsjettet for 2004 (ISBN 82-996486-3-7).

Spørsmålene som ikke ble stilt. Kommentar til Globaliseringsmeldingen (ISBN 82-996486-4-5)